

УДК [902:929](477)

ПОЕТ АРХЕОЛОГІЇ (до 75-ліття Сергія Анатолійовича Скорого)

Наприкінці цього року виповнюється 75 років з дня народження провідного вітчизняного скіфолога, доктора історичних наук, професора Сергія Анатолійовича Скорого.

Життєвий і творчий шлях Сергія Анатолійовича добре відомий його колегам і друзям, неодноразово публікувався (Вітаємо... 2009; Бессонова 2010; Супруненко, Тимошук 2009; Фіалко 2009; До ювілею... 2019), і ті, хто бажає ознайомитися з ним, можуть звернутися до названих робіт. Тут ми хотіли б акцентувати увагу читача на науковому житті ювіляра, хоча для науковця його робота і є способом життя.

Однією із важливих віх життя Сергія Анатолійовича стало знайомство у 1978 р. із видатними археологами та непересічними людьми, дослідниками минулого Євгеном Васильовичем Черненком і Борисом Миколайовичем Мозолевським — дослідниками Товстої Могили. Дружбу і повагу до цих людей С. А. Скорий пронесе крізь усе життя. Є. В. Черненко в майбутньому стане наставником у науковому житті, а Борис Мозолевський, відомий не тільки як дослідник скіфських старожитностей, але і як автор глибокої поезії — собратом з поетичного пера.

За роки від того знайомства Сергій Анатолійович пройшов довгий шлях науковця-скіфознавця. Розроблена ним концепція поетапного освоєння прийдешніми номадами скіфських часів Лісостепоного Подніпров'я зараз має загальне визнання фахівців. У 2007 р. він отримав вчене звання «професор» за спеціальністю «археологія». Основний напрям наукової роботи — етнокультурна історія населення доскіфського і скіфського часу лісостепоної зони Східної Європи, кіммерійці та скіфи.

Науковий доробок Сергія Анатолійовича відображений більш ніж у 400 працях, надру-

Сергій Анатолійович СКОРИЙ

кованих у багатьох вітчизняних і закордонних виданнях, серед них 17 монографій — 4 індивідуальні і 13 у співавторстві. Його дослідження представлені в доповідях та публікаціях у виданнях України, Болгарії, Великобританії, Німеччини, Голландії, Італії, Польщі, Румунії, США, Франції тощо.

Сергій Анатолійович має багаторічний польовий досвід. Він працював на посаді начальника загону, заступника начальника, начальником експедиції в Криму, Правобережному та Лівобережному Лісостепу України (Вінницька, Київська, Черкаська, Полтавська, Харківська, Кіровоградська області). Брав участь у багаторічних

С. А. Скорогий з С. С. Бессоновою та А. Р. Канторовичем на Трахтемирівському городищі

розкопках великих городищ скіфського часу (Мотронинське городище у Правобережному Лісостепу, Більське городище — у Лівобережному), численних поховань скіфської доби, серед яких визначні гробниці скіфської еліти — Великий Рижанівський курган (1995—1998) та Скіфська Могила (2000—2002), курган 524 біля с. Жаботин (2019) на Черкащині тощо.

Закономірно, що декілька разів йому пощастило на яскраві відкриття. Втім, то скоріше були наслідки цілеспрямованості та інтуїції. Це насамперед історія розкопок Великого Рижанівського кургану у 1995—1998 рр. Українсько-Польською експедицією (співкерівник — професор Ян Хохоровські, Інститут археології, Ягеллонський університет). Саме Сергій Скорогий, який був упевнений, що центральне поховання кургану залишається непограбованим, ініціював початок робіт.

Окрім багатого інвентаря, важливих деталей архітектури кургану і обряду поховання, принциповим було відстоювання дати цього найбільш північного з відомих нині лісостепових царських скіфських поховань — початок III ст. до н. е. По завершенні робіт авторами було видано фундаментальну монографію (Скорий, Хохоровски 2018). У межах цього ж проекту у 2000—2003 рр. були здійснені роботи на Мотронинському городищі та його курганному могильнику. На останньому був розкопаний найвищий 8-метровий курган Скіфська Могила, поховальний обряд якого виразно засвідчив східне походження нової хвилі номадів, що просунулися до Придніпровського Лісостепу у

V ст. до н. е. Украй важливі результати були одержані також при дослідженні ділянки оборонних споруд, на якій зафіксовано виразні шари руйнувань і відбудов.

У другій декаді нашого століття С. А. Скорогий повертається до своєї рідної кримської тематики. На відміну від багатьох вчених, які розглядають ранній залізний вік півострова ізольовано від інших територій, С. А. Скорогий завжди повторює, що для скіфської історії Крим є нічим іншим як «трикутником Степу, врізаним у Чорне море». Низка його робіт присвячена скіфському звіриному стилю Криму, ранньоскіфському періоду на території півострова, скіфам передгірського Криму, відкрила нові горизонти для дослідників і породила заочні наукові дискусії, які не вщухають досі та лише доводять актуальність питань і проблем, піднятих у дослідженнях С. А. Скорого (Скорий, Зимовец 2021).

Інша грань таланту нашого ювіляра — його пошуки на літературній, зокрема поетичній ниві. С. А. Скорогий — автор цілої низки поетичних збірок та прозових творів: «Кленовый звон» (2004), «Ретроспектива» (2006), «Ностальгія» (2008), «Предвечернее» (2010), «Но... лампадой горит» (2013), «Мне в Таврийскую гавань... Крымские мотивы в поэзии и прозе» (2014). До 70-річчя автора видано двотомник вибраних творів (Скорый 2019). Твори Сергія Анатолійовича присвячені головним чином «вічним темам» людських взаємовідносин — коханню, дружбі, відданості. Утім, у них знайшлося місце і для улюбленої археології, і для рідного

Конференція до 110-ліття з дня народження професора Олексія Івановича Тереножкіна. Чигирин, 2017 р. Зліва направо по колу: Костянтин Чугунов, Ян Хохоровські, Генріх Херке, Ірина Аржанцева, Валерій Саєнко, Володимир Ерліх, Андрій Іллінський, Олександр Симоненко. В центрі — Сергій Скорий

На розкопках кургану біля с. Богданівка в Кіровоградській області. Праворуч Кирило Панченко. Скіфська Середньодніпровська експедиція, 2017 р.

дому — такого близького серцю, але поки що далекого Криму.

Для Сергія Анатолійовича характерна постановка нетривіальних питань, завдяки яким деякі аспекти минулого постають у новій ретроспективі, а здавалося б маргінальні теми починають грати новими, яскравими кольорами. Як приклад можна навести статтю «О

некоторых погребениях тяжеловооруженных скифских воинов на юге Восточной Европы», присвячену неординарному явищу, а саме — похованням так званих дружинників. Автор висуває плідну гіпотезу, порівнюючи ці поховання з середньовічними найманцями. «Дружинники» (найманці) мали протистояти родоплемінній аристократії. Це були професіонали,

опера і охорона вождя, «старша дружина», не пов'язана походженням з родо-племінною структурою.

Ряд останніх робіт С. А. Скорого, присвячений деяким групам артефактів скіфського часу, демонструє, як дослідження окремих предметів розкривають горизонт смислів минулого світу.

У статті «Длинный железный нож в комплексе с акинаком у евразийских номадов раннего железного века: археологическая версия к одному из пассажей Геродота» висвітлюється широке коло питань, пов'язаних з таким явищем як скальпування. Висувається і обстоюється гіпотеза щодо призначення для скальпування довгих залізних ножів у поєднанні з акинаком, що трапляються у похованнях ранньоскіфського часу і зазвичай сприймалися як зброя ближнього бою.

Виявленню ранньоскіфських археологічних маркерів присвячені розвідки С. А. Скорого щодо біметалевих чеканів ранньоскіфського часу — однієї з небагатьох категорій зброї, яка найповніше характеризує напрями походів ранньоскіфських кочовиків. Робота над цією важливою категорією знахідок, зокрема, розширення їхньої бази, продовжується. Ще одна розробка важливої категорії знахідок — так званих шоломів кубанського типу — незабаром виходить з друку.

Востанні роки дослідник продовжує очолювати археологічні експедиції з досліджень поховальних пам'яток Українського Лісостепу і консультує учнів на теренах Черкаської, Кіровоградської, Полтавської та Харківської областей. Результати археологічних та наукових досліджень — і тут потрібно віддати належне вченому — оперативно вводяться у науковий обіг.

Професор Скорий — науковий керівник багатьох аспірантів, які захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. До речі, всі співробітники відділу археології раннього залізного віку, який ювіляр очолює вже 22 роки, мають наукові ступені кандидатів або докторів наук.

Сергій Скорий завжди приділяв увагу питанням історії науки. Він ініціював видання епістолярної спадщини свого вчителя — видатного скіфолога Олексія Івановича Тереножкіна, підготував до друку дисертаційну (докторську) роботу Б. М. Мозолецького, матеріали розкопок загиблого Володимира Григор'єва та Володимира Білозора, а також видав серію власних спогадів про колег-археологів (Скорий 2014), які також можна вважати сторінками з історії археології.

Сергій Анатолійович любить повторювати, що місія археолога, власне як і історика — це реконструкція світу минулого, в решті решт розуміння людей, які народжувалися та вмирали, жили і любили. Рефреном цим міркуванням звучать улюблені ювіляром строки з віршу Бориса Мозолецького «На древнем городище»: «Здесь люди жили. Здесь они любили. И каж-

дый был когда-то молодым». А ще, такий творчий підхід до археології суголосний думці знаменитого німецького філософа М. Гайдеггера, який свого часу наголошував, що історичність речам надає не їх вік, тобто не хронологія сама по собі, а належність до цілісності минулого світу, який назавжди пішов, але який доступний для розуміння та реконструкції. Справжнє історичне мистецтво і є таким відкриттям та описом минулих світів. Сергій Анатолійович оволодів цим мистецтвом досконало. Віват майстру!

Від імені колег, учнів та друзів,
С. БЕССОНОВА, Р. ЗИМОВЕЦЬ,
В. ОКАТЕНКО

ЛІТЕРАТУРА

Бессонова, С. С. 2010. К 60-летию юбилею С. А. Скорого. *Revista arheologica*, V, 1, с. 209-211.

Вітаємо... 2009. Вітаємо з ювілеєм Сергія Анатолійовича Скорого. *Археологія*, 4, с. 105-108.

До ювілею... 2019. До ювілею Сергія Анатолійовича Скорого. *Археологія і давня історія України*, 2019, 2 (31), с. 8-14.

Скорый, С. 2014. *О скифологах: учителях и коллегах*. Киев: О. Філюк.

Скорый, С. 2019. *Избранное в 2-х томах*. Харьков: Майдан.

Скорый, С. А., Зимовец, Р. В. 2021. *Скифские древности Крыма. Материалы одной коллекции*. Изд. 2-е, доп., переработанное. Полтава: Асми.

Скорый, С., Хохоровски, Я. 2018. *Большой Рыжановский курган*. Киев.

Супруненко, А. Б., Тимошук, А. И. 2009. *Скорый Сергей Анатольевич. Библиографический указатель. К 60-летию со дня рождения*. Киев; Полтава: Дивосвіт.

Фиалко, Е. Е. 2009. Восхождение: к юбилею С. А. Скорого. В: Бессонова, С. С. (ред.). *Эпоха раннего железа. Сборник научных трудов к юбилею С. А. Скорого*. Киев; Полтава, с. 5-7.

БЕССОНОВА Світлана, кандидат історичних наук, Київ, Україна.

BESSONOVA Svitlana, Ph. D., Kyiv, Ukraine.
e-mail: sbessonova43@gmail.com.

ЗИМОВЕЦЬ Роман, кандидат філософських наук, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Київ, Україна.

ZYMOVETS Roman, Ph. D., Grygory Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
ORCID: 0000-0001-6045-6374,
e-mail: romanzimovets@gmail.com.

ОКАТЕНКО Віталій, ДП «НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України, Харків, Україна.

ОКАТЕНКО Vitalii, Archaeological Surveillance Service of Ukraine, Institute of the Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.
ORCID: 0000-0002-9406-9353, e-mail: okatenkovitalij@gmail.com; oasu.kharkiv@gmail.com.

СПИСОК ВИБРАНИХ РОБІТ ПРОФЕСОРА С. А. СКОРОГО

- Скорий, С. А. 1981. Скіфські довгі мечі. *Археологія*, 36, с. 19-26.
- Скорий, С. А. 1984. Доспех скифського типу в Східній Європі. В: Черненко, Е. В. (ред.). *Вооружение скифов и сарматов*. Київ: Наукова думка, с. 82-103.
- Скорий, С. А. 1987. Про скіфський етнокультурний компонент у населення Дніпровського Лісостепоного Правобережжя, *Археологія*, 60, с. 39-49.
- Ковпаненко, Г. Т., Бессонова, С. С., Скорий, С. А. 1989. *Памятники скифской эпохи Днепро-Черкасский регион*. Київ: Наукова думка.
- Скорий, С. А. 1990. *Курган Переяслава (до етнокультурної історії Дніпровського Лісостепоного Правобережжя)*. Київ: Наукова думка.
- Скорий, С. А. 1990. О скифских походах в лужицкие земли, *Советская археология*, 1, с. 34-41.
- Murzin, V. Yu., Skory, S. A. 1994. An Essay of Scythian history. *Il Mar Nero*, 1, p. 55-98.
- Skoryj, S. 1994. Investigations into the monuments of the Scythian period from the Ukrainian Forest-Steppe. In: Bongard-Levin, G. M. (ed.). *From Scythia to Siberia. Ancient Civilizations. New Discoveries*. Leiden, p. 54-56.
- Скорий, С. А. 1997. *Стеблів: скифський могильник в Поросьє*. Київ: ІА НАН України.
- Скорий, С. А. 1998. Племена чорноліської культури. В: Крижицький, С. Д. (ред.). *Давня історія України*. 2. Київ: ІА НАН України, с. 24-33.
- Chochorowski, J., Rydzewski, J., Skoryj, S. 1999. *Wielki Kurgan Ryżanowski. Przewodnik po wystawie «Tutanchamon ukraińskich stepów»*. Kraków.
- Скорий, С. А. 1999. *Киммерийці в українській Лесостепі*. Київ; Полтава: Археологія.
- Бессонова, С. С., Скорий, С. А. 2001. *Мотронинське городище скифської епохи*. Київ; Краков: ІА НАН України.
- Скорий, С. А. 2002. Племена Східноєвропейської Лесостепі в скифську епоху. В: Мурзин, В. Ю., Тошев, Г. Н. (ред.). *Велика Скифія (учебное пособие)*. Запоріжжє, с. 66-76.
- Скорий, С. А. 2001—2002. Скифська усадьба в Причорноморській Лесостепі. *Stratum plus*, 3, с. 263-292.
- Скорий, С. А. 2003. *Скифи в Дніпровській Правобережній Лесостепі (проблема виділення іранського етнокультурного елемента)*. Київ: ІА НАН України.
- Ковпаненко, Г. Т., Скорий, С. А. 2003—2004. Ольшана: погребення предскифського вре-
- мени в Дніпровській Правобережній Лесостепі. *Stratum plus*, 3, с. 265-288.
- Скорий, С. А. 2006. Ранні скифи в Добруджі: історіографія проблеми і археологічні реалії. В: Петренко, В. Г., Яблонський, Л. Т. (ред.). *Древности скифской эпохи*. Москва, с. 140-171.
- Скорий, С., Хохоровски, Я. 2006—2009. Аристократический курган Скифская Могила вблизи Мотронинского городища (Украинская Правобережная Лесостепь). *Stratum plus*, 3, с. 234-276.
- Скорий, С. А. 2008. Селище в урочище Лисовий Кут на Великому укріпленні Бельського городища (матеріали розкопок 1999—2001, 2004 гг.). *Revista archeologică*, 1, с. 146-179.
- Ромашко, В. А., Скорий, С. А. 2009. *Близуець 2: скифський аристократический курган в Дніпровському Правобережному Надпорожжє*. Дніпропетровськ: Пороги.
- Григорьев, В. П., Скорый, С. А. 2011. Скифские курганы у с. Вишнополь на юге Дніпровської Правобережній Лесостепі. *Stratum plus*, 3, с. 175-212.
- Григорьев, В. П., Скорый, С. А. 2012. Курганы у с. Гладковщина – пам'ятники епохи скифської архаїки в Левобережній Придніпровській террасовій Лесостепі. In: Blajer, W. (ed.). *Peregrinationes archaeologicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski dedicatae*. Kraków, с. 441-459.
- Скорий, С. А., Зимовец, Р. В. 2014. К проблеме товарно-денежных отношений у населения восточноевропейской Лесостепі в скифскую эпоху, *Актуальні проблеми археології та історії раннього залізного віку. Наукові записки. Серія історичні науки*, 21, с. 141-156.
- Скорий, С., Зимовец, Р. 2014. *Скифские древности Крыма. Материалы одной коллекции*. Київ: О. Філюк.
- Скорий, С. А. 2015. Об одной группе культовых погребений Скифии. *Труды Государственного Эрмитажа*, LXXVII: Археологія без границ: колекція, проблеми, дослідження, гіпотези, с. 382-388.
- Скорий, С. А., Зимовец, Р. В. 2016. К вопросу о взаимоотношениях скифов и тавров в VII—IV вв. до н. э. *Археологія і давня історія України*, 4 (17): Археологія і простір, с. 30-45.
- Скорий, С., Костенко, Ю., Боряк, В. 2016. Клады чернолесской культуры на севере Придніпровської террасовій Лесостепі. *Revista arheologica*, XII, 1—2, с. 106-127.
- Окаенко, В. Н., Скорый, С. А. 2017. Скифский курган «Турецкая Могила» в бассейне Северского Донца. *Археологія і давня історія*

України, 2 (23): Старожитності раннього залізного віку, с. 311-334.

Скорый, С., Хохоровски, Я. 2018. *Большой Рыжановский курган*. Киев: О. Філюк.

Зимовец, Р., Скорый, С., Окатенко, В. 2018. Бронзовая матрица с Бельского городища: к вопросу о центральноазиатских мотивах в раннескифском искусстве Северного Причерноморья. *Tyragetia*, XII, с. 219-236.

Назаров, А., Скорый, С. 2019. Скифские катакомбы в междуречье России и Тсмина. *Revista arheologică*, XV, 1, с. 47-64.

Скорый, С. 2019. О некоторых погребениях тяжёловооружённых скифских воинов на Юге Восточной Европы. In: Zancsi, A., Băţ, M. (ed.). *Contribuții la preistoria și istoria antică a spațiului carpato-Danubiano-pontic*. Chişinău, с. 269-280.

Скорый, С. А., Білозор, В. П., Супруненко, О. Б., Кулатова, І. М. 2019. *Селища скіфського типу в системі Великого укріплення Більсько-гог городища*. Харків: Майдан.

Скорый, С. А., Окатенко, В. Н., Зимовец, В. Н. 2020. Скифское архаическое погребение в урочище Марченки близ Бельского городища. *Археологическое наследие*, 1, с. 113-134.

Skoryj, S. 2020. On the Interpretation of the Graves of heavily armed Scythian Warriors on the South of Eastern Europe. In: Căndea, I. (ed.). *The Thracians and their Neighbours in antiquity: archaeology and history*. Braila, p. 509-520.

Скорый, С. А. 2020. До 100-річчя від дня народження Варвари Андріївни Іллінської. *Археологія і давня історія України*, 3 (36), с. 7-14.

Скорый, С. А., Зимовец, Р. В., Окатенко, В. Н. 2020. Курган № 524 у с. Жаботин (новое в изучении «опорного» памятника скифской архаики в Украинской Правобережной Лесостепи. *Археологія і давня історія України*, 3 (36), с. 300-326.

Skory, S., Zimovetz, R., Okatenko, V. 2020. Movi-la arhaică scitică nr. 524 din apropierea localității Zhabotin (situată în marginea din dreapta a Silvostepii Ucrainene). *Istros*, XXVI, p. 43-70.

Окатенко, В., Скорый, С. 2021. Бронзовое блюдо с позолотой из Второго Караванского кургана раннескифской поры (Украинская Левобережная Лесостепь). *Revista Arheologică*, XVII, 1, с. 5-16.

Скорый, С., Окатенко, В. 2021. Бронзовый жезл-булава из Первого Караванского кургана раннескифской поры (Украинская Левобережная Лесостепь). *Tyragetia*, XV (XXX), 1, с. 143-153.

Скорый, С. А., Окатенко, В. Н. 2021. Серебряное зеркало из Первого Караванского кургана раннескифской поры (Украинская Левобережная Лесостепь). В: Дударев, С. Л. (ред.). *Проблемы археологии и истории Кавказа и Европы (к 70-летию С. Л. Дударева)*. Армавир, с. 137-145.

Скорый, С., Зимовец, Р. 2021. *Скифские древности Крыма. Материалы одной коллекции*. Издание второе, дополненное и переработанное. Полтава: Асми.

Скорый, С. А. 2024. Некоторые размышления о восточноевропейских и центральноазиатских боевых оголовьях эпохи ранних кочевников. *Археологія Казахстана*, 1 (24), с. 27-61.